

Наталія ВЕНЖИНОВИЧ (Ужгород)

ДІАЛЕКТНИЙ ПРОСТІР В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Анотація. Стаття присвячена опису діалектної лексики в епістолярній спадщині відомого буковинського письменника Юрія Федьковича. Діалектизми проаналізовано за частинами мови (опрацьовано близько 180 мовних одиниць). Матеріал продемонстрував, що автор майстерно володів словом, вносячи народнорозмовні елементи у канву думки. Вживання діалектних слів у листах Юрія Федьковича є вагомим складником у його творчій лабораторії.

Ключові слова: Юрій Федькович, епістолярна спадщина, діалектна лексика, важливий елемент, творча лабораторія.

Відомий майстер художнього слова прийшов у літературу з українських Карпат, з Гуцульщини, назавжди поєднавши свою долю з рідним краєм. На Буковині він першим почав писати народною мовою, заклав основи нової української літератури та мови.

Непросто снувалася життєва нива та творчий шлях відомого письменника. Він гостро відчував горе і біль простих людей, свої думки викладав на папері, створюючи неперевершені образи, описуючи характери героїв з народу [4, с. 5–18; 5, с. 5–9].

М. Нечиталюк зазначає: "...не слід думати, що Федькович випадково прийшов у літературу, що він виріс на пісному кременистому ґрунті, мов високогірна квітка едельвейс. Ні. Поле було вже трохи розоране, удобрене, здоровим зерном засіяне. Народне слово і пісня, Шашкевичева "Русалка Дністровая", а найбільше твори нової української літератури вказували шлях, яким треба було йти..." [цит. за: 5, с. 5].

У спадок нащадкам Ю. Федькович залишив низку прекрасних поезій, прозових та драматичних творів.

Про великий інтерес до творчості Ю. Федьковича свідчить значна кількість статей, присвячених буковинському письменнику, що з'явилися у російській, польській, чеській пресі наприкінці XIX – на початку XX ст. Щирість, ліричність творів Ю. Федьковича привернули увагу великого російського письменника І. Тургенєва, який, познайомившись із збіркою його оповідань, сказав, що в них б'є справжнє живе джерело. Степан Смаль-Стоцький велику увагу звернув на мову та художні засоби, використовувані Юрієм Федьковичем. Серед цілої низки праць про Федьковича найцікавішими є публікації Івана Франка, Осипа Маковєя, Івана Семанюка, Лесі Українки, Дениса Лукіяновича.

Видаючи твори Федьковича, Іван Франко мав на меті не лише познайомити масового читача з творчістю поета, а також дати поштовх науковому дослідженню його творів.

У передмові до першого тому він писав, що це видання, як і видання творів інших письменників, повинно не тільки служити для ширшої громади джерелом докладного ознайомлення з творчістю головних ратаїв нашого слова, але також основою для дальших наукових студій над ним.

Видані Франком твори Федьковича, його літературно-критичні праці про письменника містять у собі багатющий матеріал, який може служити невичерпним джерелом для наукових досліджень. Справді титанічною працею великого Каменєра по збиранню, систематизації матеріалів, перевірці текстів, його науковими розвідками було закладено основи наукового вивчення життя і діяльності видатного буковинського письменника Юрія Федьковича [2, с. 23].

Редагуючи твори Федьковича, Іван Франко прагнув зберегти особливості мовного стилю цього оригінального письменника, діалектні відтінки, справедливо вважаючи, що саме в мові особливо відчутна своєрідність його творів. Франко підкреслював лексичне багатство творів Федьковича, говорив, що митець черпав це багатство з бездонної криниці гуцульських говорів.

М. Станівський захистив дисертацію на тему "Стан української літературної мови на Буковині в XIX ст.", основна частина якої присвячена вивченню ролі Федьковича в боротьбі за літературну мову на народній основі на Буковині.

Надзвичайно цікавою є епістолярна спадщина Юрія Федьковича. Ця частина його творчості найповніше представлена у підготовленому Осипом Маковєєм четвертому томі Писань (понад 70 листів). Вдруге і востаннє листи (понад 50) включалися у твори письменника М. Нечиталюком: Федькович Юрій. Твори: В 2-х т. – Т. 2. В архіві Юрія Федьковича знаходиться ще близько десятка ненадрукованих його листів (переважно німецькою мовою). Ю. Федькович писав: "Я наш народ усім серцем люблю... і душа моя віщує, що його велика доля жде" [3, с. 20]. Ці слова були девізом усього його життя.

Об'єктом нашого дослідження ми обрали епістолярну спадщину Юрія Федьковича. Предме-

том дослідження стала діалектна лексика, зафіксована у листах Ю.Федьковича. Ми опрацювали близько 30 листів письменника. Вважаємо наше дослідження актуальним, оскільки спеціальних розвідок з цієї проблеми в українському мовознавстві дотепер практично немає. Матеріал подаємо за виданням: Ю. Федькович. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи. – К. : Наукова думка, 1985. – 575 с. [1].

Ми поставили собі за мету зафіксований нами діалектний матеріал у листах Федьковича проаналізувати, поділивши його за частинами мови. Виділяємо тут іменники, прикметники, дієслова, займенники, прислівники, сполучники, частки.

Подаємо деякі діалектні іменники, зафіксовані в листах Ю. Федьковича, вказуючи у квадратних дужках номер сторінки названого вище видання творів Федьковича: *подяков* [1, с. 452], *жовняром* [1, с. 453], *годинов* [1, с. 453], *честійов* [1, с. 456], *Українов*, *Галичинов*, *Буковинов*, *Угорицинов* [1, с. 460], *дни* [1, с. 460], *прищипка* (у значенні примітка) [1, с. 460], *кіпи* (у значенні портрети) [1, с. 461], *сиротойов* [1, с. 461], *мошенков*: “Скоро мені не будете писати заєдно, як має бути, – кождий з вас по черзі хоть раз на тиждень, то буду вам щотижня неплачені листи слати, аби-сте, німці, хоть платили, бо кажуть, що хто ся лінує руками, то мусить ставитися **мошенков**, – се вже я вам так зроб’ю...” [1, с. 462], *коло церкви*: “Зробив я ся десь **коло церкви** – дзвони не грають, ні!” [1, с. 470], *домів* (у значенні додому) [1, с. 472], *урльопник* (у значенні відпочиваючий): “Люди там стали ся межі собов питати: а хто се, а хто се? Та се **урльопник**...” [1, с. 476], *душев* (орудний відмінок іменника душа): “Хоть я знаю, що ти не прийдеши, то предці тебе прошу як брата рідного, аби-с був ласкав хоть **душев** у мене бути” [1, с. 481], *дохторями* (у значенні лікарями): “Як ви тудя, у Відні, межі славними **дохторами** – поспитайте колись при добрім случаю, що би мені робити від скуси...” [1, с. 482], *на язиці* (у значенні у мові): “На се пишу я до Партицького – не пишу, але молю го, – аби мені мій “Буквар” відослав, бо уперше мені блиснула надія наші школи **на народнім язиці основати**” [1, с. 490], *книжкарня* [1, с. 491], *кулішівкойов* (орудний відмінок іменника кулішівка): “Се, мабуть, перша книжка **кулішівкойов**, що в школах позволена” [1, с. 495], *над шийов* (орудний відмінок іменника шия) [1, с. 497].

Діалектні форми прикметників, які ми спостерегли у листах Федьковича: *сердечнов* [1, с. 452], *студений* [1, с. 460], *небеснов*: “Спасибі вам за ваш дар та за вашу щирість, – інак не вмію вам подякувати, бо слів мені не стає. Спасибі, братики мої; най вас господь ласков свойов **небеснов** помилує” [1, с. 469], *львівськов*: “Поклонив би я ся і до молододі тернопільської громади, да боюся, що зо **львівськов** на одно копито роблена” [1, с. 485], *великов*: “Я в розпуці. Тепер ще до чесної редакції з

великов *просьбов* удаюся – аби була ласкава по-старатись, най я свій “Буквар” дістану, – а то якнайборше, бо я би рад без суду обійтись” [1, с. 490] тощо.

Дієслівні діалектизми, які ми спостерегли в листах Юрія Федьковича: *не бануйте* [1, с. 452], *я си поздоровію* [1, с. 452], *що вас оскорб’ю* [1, с. 452], *мав-єм* *много неприємних трафунків* [1, с. 452], *видить ми си* [1, с. 453], *писали – сте* *до Львова!* [1, с. 453], *поклонітси від мене* [1, с. 453], *відтепер си* *ліпше дивити* [1, с. 457], *ти задля мене ще си і кельтував* [1, с. 458], *на гадку ся сунуть* [1, с. 460], *узав-єм си відписувати* [1, с. 460], *ви вже ся там таке пофундували...* [1, с. 461], *вам ся трафіло* (у значенні сталося): “Бо, знаєши, брате, як я коли дістану яке письмо зі Львова або від нас таки відки-небудь, то читаю го щось цілий тиждень або і більше не раз, аби ся доволі натішити, бо ви не знаєте, браття, як тото тяженько на чужині без своїх і без свого, – от якби вам **ся** (не дай, боже!) так **трафіло**, то би-сте самі побачили, як тото є” [1, с. 462], *зачав-єм був* *колись* [1, с. 462], *його не можу так оцінювати* (у значенні оцінювати): “За Куліша не знаю, що вам казати, – може бути, що я его не можу ще так **оцінювати**, як він варта, але я его не можу читати” [1, с. 466], [1, с. 468], *як вам ся* *буковинські співанки ладя?* [1, с. 469], *то бав’ю* *тут кілька день* (у значенні відпочиваю, перебуваю) [1, с. 471], *от і післав я* *тудя з кілька німецьких думок* [1, с. 478], *я їх благослов’ю*: “Моя ненька, як умирала, то всіх нас благословила, братики мої любі. “Пиши їм, синку, – каужть, що я їх **благослов’ю** і з сего і з того світа” [1, с. 478], *молодий Княгницький дуже ся сфудулив*: “Молодий Княгницький, що тепер, недавно, постригавсь у Львові, дуже **ся сфудулив**. Такий-то вже **фудульний** став!” [1, с. 481], *поклонив би я ся* [1, с. 485], *ще вам одну річ сповістую* (у значенні повідомлю) [1, с. 488] тощо.

Подаємо діалектні форми займенників, спостережені нами у листах Юрія Федьковича: *єго* [1, с. 452], *сі* (у значенні ці) [1, с. 453], *свойов* [1, с. 453], *усєго* [1, с. 457], *ми* (у значенні мені) [1, с. 457], *кілько* (у значенні скільки), *мне* (у значенні мене) [1, с. 457], *єї* (у значенні їй) [1, с. 460], *мя* (у значенні мене) [1, с. 460], *го* (у значенні його) [1, с. 460], *з нев* (у значенні з нею) [1, с. 460], *на сім* (у значенні на цім) [1, с. 461], *до мне* (у значенні до мене) [1, с. 461], *тоті* (у значенні ті): “Та же кажуть, що усі **тоті**, що собі самі смерть за-подівають, то ідуть ци там летя прямисінько у безодню, – от так і зо мнов має статися, бо, бігме боже, годі вже витерпіти” [1, с. 462], *розкажу ти* (у значенні тобі): “Отже, аби-с вірив, то розкажу **ти** про цікавість, як я тут ся морочу” [1, с. 462], *мнов* (у значенні мною) [1, с. 464], *тоє* (у значенні те) [1, с. 466], *на ню* (у значенні на неї): “Але ви, львівці, стали зовсім німецькими дипломатами: коли не хочете на яку річ відповісти,

то чинитесь, що-сте на **ню** забули, – і словечком згирним не загадаєте” [1, с. 475], єму (у значенні йому) [1, с. 497] тощо.

Діалектні прислівники, зафіксовані в листах Ю.Федьковича: *предці* (у значенні *перед тим*) [1, с. 452], *моц* (у значенні *дуже*) [1, с. 452], *чимборше* (у значенні *якнайскоріше*) [453], *періже* (у значенні *раніше*) [1, с. 457], *інак* (у значенні *інакше*) [1, с. 457], *файненько* (у значенні *дуже гарно*) [1, с. 460], *зрештов* [1, с. 461], *тогді* (у значенні *тоді*) [1, с. 461], *борзенько* (у значенні *швиденько*) [1, с. 462], *оногда* (у значенні *недавно*): “Післав-єм туди **оногда** свою “Пугу”, та видиться, що пана Заревича геть розсердила, бо до того часу перепало мені хоть десь колісь по листочку, а від того разу – ані пік” [1, с. 462], *сегодне* (у значенні *сьогодні*) [1, с. 464], *доміля* (у значенні *до того часу*): “Я відправу це не дістав, любчику, але сподіваю ї ся на 1 або 15 мая, а **доміля** все собі на урльопі гуляю, лиш за тільки шкода, що тепер піст та музики нема, а то й справді би собі чоловік покрутився” [1, с. 471], *повелицидні* (у значенні *після великодня*): “Завтра їду знов до Стронця і буду там бавити аж до **повелицидні**, може, де до світлої середі, а може, таки аж до 1 мая, – сам не можу знати, бо німці, братику, таке мнов крутя, що лиш аби їм ся так у голові крутило...” [1, с. 472], *тогід* (у значенні *минулого року*): “Я **тогід** написав поменник по смерті Тараса, да не знаю, де він дівся!” [1, с. 487], *якнайборше* (у значенні *якнайскоріше*): “Тепер же вас прощу – не прощу, але від вас вимагаю: пришліть мені мій “Буквар” назад і то **якнайборше!**” [489], *навсїгди* (у значенні *назавжди*) [1, с. 489], *передтогід* (у значенні *позаторік*): “Тогід чи, мабїть, це **передтогід** подав я був до чернівецької консисторії руський “Буквар” з програмом, як би найлучче сільські школи уладити можна” [1, с. 490] тощо.

Діалектні сполучники, зафіксовані в листах Юрія Федьковича: *коби* (у значенні *якби*) [1, с. 457], *абих* (у значенні *щоб*) [1, с. 458], *ци* (у значенні *чи*) [1, с. 458] тощо.

Діалектні частки, спостережені нами в листах Юрія Федьковича: *най* (у значенні *нехай*) [1, с. 461], *ніт* (у значенні *ні*): “Та *коби хоть верх на ній красний, а то і тото **ніт***” [1, с. 487], *се* (у значенні *це*): “Що я до читанки і пару казочок написав, **се** Вас запевне не задивує, бо на казку й байку кладуть німецькі читанки велику дуже вагу, – і то дуже слушно” [1, с. 495] тощо.

Як бачимо, в іменниках жіночого роду першої відміни в орудному відмінку однини наявна давня стягнена флексія *-ев, -ов*. Це явище послідовно спостерігається як у власних назвах, так і в загальних (*подяков, Українов*). Виявлені цікаві форми орудного відмінка іменників першої та третьої відміни (*сиротойов, кулішівкойов, честійов*). Родовий відмінок однини іменника *церков* має форму *коло церкви*, де відсутнє випадіння *о* в називному та інших відмінках. *Лікар* в діалектному варіанті

Ю.Федьковича – *дохтор*, а орудний відмінок множини цього іменника має форму *дохторями*. Іменник *мова* передано словом *язик*, а місцевий відмінок тут подано – *на язиці* – з чергуванням кінцевого приголосного основи *к-ц*. Юрій Федькович вживає деякі лексеми, що в літературній мові мають зовсім інше, відмінне від діалектного, значення. Наприклад, *прищипка* (тут *примітка*), *кіпа* (тут *портрет*). Оригінальною є лексема *урльопник*, утворена суфіксальним способом від іменника *урльоп* (відпустка, відпочинок). Спостережені в листах Ю.Федьковича колишні форми двійни в іменниках.

Серед діалектних прикметникових форм переважають одиниці з стягнутою формою флексій, зокрема з *-ов*. Це явище спостерігаємо і в якісних, і в відносних прикметниках (*великов, львівськов*). Зрозуміло, що названі форми прикметників узгоджуються і з відповідними формами іменників.

Широкий спектр діалектних особливостей спостерігаємо в дієслівних лексемах. Послідовно постфікс *-ся* (варіант *-си*) знаходиться у передпозиції, окремо від дієслова. Так само послідовно у дієсловах першої особи теперішнього часу на місці буквосполучення *бл* фіксуємо знак апострофа після губного *б* і відсутність *л*. У дієсловах минулого часу в однині лексеми мають такі форми: *зачав-єм, узав-єм*. У дієсловах минулого часу в множині бачимо такі форми, як: *писали-сте*. Цікавими є дієслівні форми, перервані особовими займенниками: *видить ми си*, в умовному способі: *поклонив би я ся*. Подекуди Ю.Федькович постфікс *-си* вживає і в післяпозиції, але це нечасто. Складені форми наказового способу творяться за допомогою частки *най*. Спостерігаємо наявність флексії *-чи* в інфінітивних формах дієслова. У дієсловах другої дієвідміни у формах третьої особи множини теперішнього часу втрачено *-ть*. Наявна значна кількість лексичних діалектизмів, значення яких, по суті, є зрозумілими лише із загального контексту листів.

У займенникових діалектних формах спостерігаємо енклітики *-го (його), ї (її)*. Наявні стягнені форми флексій у присвійних та особових займенниках в орудному відмінку однини (*свойов, нев*). Бачимо вживання форми називного відмінка множини займенника *ми* у значенні давального відмінка однини *мені*.

Надзвичайно цікавими є діалектні лексеми-прислівники. Утворені вони різними способами, зокрема, стягненням слів: *предці* (перед тим), усиченням основ: *інак* (від *інакше*), наявна стягнена форма колишнього закостенілого закінчення *-ов* (зрештов). Викликає зацікавленість прислівник *повелицидні* (час після Великодня). Тут очевидне стягнення кількох слів в одне і чергування *к-ц*. Так само стягненням в одне слово утворені прислівникові лексеми *тогід* (минулого року) і *передтогід* (позаторік).

Діалектні форми службових частин мови спостерігаються досить часто і являють собою відображення особливостей буковинських говірок.

Отже, у результаті проведеного нами дослідження ми дійшли таких висновків.

Епістолярна спадщина Юрія Федьковича, як і його художні твори, щедро насичена рідними йому буковинськими діалектизмами, що стали життєдайним джерелом його літературної творчості.

У листах Юрія Федьковича ми зафіксували понад 180 діалектних слів. Найбільшу питому вагу складають дієслівні діалектизми, приблизно 25 відсотків; займенники – 17 відсотків, прислівники – 13 відсотків, іменники – 12 відсотків, сполучники – 5 відсотків, прикметники – 4 відсотки, частки – 3,5 відсотка.

Серед дієслівних лексем переважають одиниці зі значенням руху, переміщення, мислення, бажання. Серед діалектних займенників найбільше спостережено особових та вказівних одиниць. Іменники-діалектизми представлені переважно назвами осіб за видом діяльності, власними назвами, зокрема географічними. Діалектні прикметники вживаються на позначення величини, розміру предмета. Числівники представлені зовсім незначною кількістю одиниць. Діалектні

прислівники – переважно способу дії, часу. Сполучники – в основному підрядні. Частки – заперечні та формотворчі, що утворюють наказовий спосіб дієслова.

Діалектизми у листах Ю. Федьковича органічно вплітаються у його конструкції. Він сам є активним носієм великого багатства – народного мовлення. На зразках епістолярної спадщини Юрія Федьковича ми намагалися простежити його майстерне володіння словом, вміння вносити народно-розмовні елементи у канву думки. Бачимо, як ця думка стає переконливою, часом емоційною. Можемо стверджувати, що вживання діалектних слів у листах Юрія Федьковича є вагомим елементом у його творчій лабораторії.

Ю. Федькович жив з гуцулами, як гуцул, нічим не відрізняючись від них, він співав їм, давав поради, був на Буковині дуже популярною людиною. Він захищав інтереси гуцулів, був співцем народу, був його найщирішим приятелем, братом. Письменник за життя завоював симпатію народу, яка збережена в пам'яті вдячних нащадків, буде виявлятися ще довго [2, с. 30]. А епістолярна спадщина Юрія Федьковича ще довго буде предметом зацікавлення науковців, широким полем для їхніх нових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Федькович Юрій. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи / Ю. Федькович. – К. : Наук. думка, 1985. – 575 с.
2. Федькович Юрій в розвідках і матеріалах. – К. : Держлітвидав художньої літератури, 1958. – 264 с.
3. Федькович Юрій. – Вибрані твори / Ю. Федькович. – К. : Дніпро, 1969. – 216 с.
4. Федькович Юрій. Твори. – Т. 1. – Ч. 1 / Ю. Федькович. – Чернівці : Буковина, 2004. – 270 с.
5. Федькович Ю. Словопоказчик мови творів письменника / Ю. Федькович. – Чернівці : Місто, 2004. – 187 с.

Natalie Venzhynovych

Dialectal Element in the Epistolary Heritage of Yury Fedkovych

Summary. The article focuses on the description of dialectal lexis in the epistolary heritage of a well-known Bukovyna writer Yury Fedkovych. The dialectal material fixed by us in Fedkovych's letters is analyzed having been divided according to the parts of speech (over 180 units have been worked up). On the examples of the epistolary heritage of the well-known writer we endeavoured to trace his skilful mastery of the word, the ability of listing colloquial elements into the outline of thought. Thus, we may state that the use of dialectal words in Yury Fedkovych's letters is a weighty element in his creative laboratory.

Key words: Yury Fedkovych, epistolary heritage, dialectal lexis, a weighty element, a creative laboratory.

Одержано 25.05.2016 р.